

การพัฒนาเกษตรกรต้นแบบการจักระบบการปลูกพืชเพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดพัทลุง

สำราญ สระอุไร¹ ปัทมา พรหมสังคะ¹ ไพเราะ เทพทอง¹ สาริณีย์ จันทร์ศรี¹ มานิตย์ แสงทอง¹
ไพโรจน์ สุวรรณจินดา² นลินี จาริกภากร² บรรเทา จันทร์พุ่ม² และ อุดร เจริญแสง²

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบด้านการผลิตพืชผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตนิเวศน์เกษตรต่างๆ ของพื้นที่จังหวัดพัทลุง 11 ต้นแบบ การวิจัยใช้กรอบแนวความคิดด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผสมผสานกับ แนวความคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน การพัฒนาภูมิปัญญา และการพัฒนาเกษตรผสมผสาน ใช้กระบวนการขับเคลื่อนโดยผสมผสานแนวความคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้แก่ เวทีวิจัยสัญจร ครวัเรียนต้นแบบ กระบวนการวิจัยเชิงระบบ การวิจัยเชิงพื้นที่ ประชาพิสัย การสร้างวาทกรรม อัตลักษณ์ และจัดทำแปลงปลูกพืช ผลการดำเนินงานจากการสร้างวาทกรรมหลักในการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองของต้นแบบ 4 ด้าน คือ 1)การสร้างหัวใจพอเพียง พบว่า เกษตรกรต้นแบบให้ความสำคัญเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความพออยู่พอกิน การลดต้นทุน การทำให้เหลือขาย รายได้เมื่อหักรายจ่ายต้องไม่มีหนี้สิน ปลูกพืชแล้วเพื่อนบ้านพลอยได้ประโยชน์ และทำไปเรียนรู้ไป 2)การพัฒนาพืชผสมผสานพอเพียง 7 กลุ่ม พบว่าเกษตรกรปลูกพืชเฉลี่ย 22.8 ชนิด/ครัวเรือน เป็นพืชรายได้ 3.2 ชนิด พืชอาหาร 9 ชนิด พืชสมุนไพรเพื่อสุขภาพ 6.8 ชนิด พืชสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช 1.5 ชนิด กลุ่มพืชที่มีการปลูกน้อยคือ พืชอาหารสัตว์ พืชอนุรักษ์ดินและน้ำ พืชใช้สอยและพืชอนุรักษ์พันธุกรรม 3)การพัฒนาภูมิปัญญาวิถีชนพอเพียง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาและพัฒนาความสามารถในการทำวิจัยด้วยตนเอง ประเด็นความรู้ที่เกษตรกรสนใจทำการทดลอง ได้แก่ การลดต้นทุนปุ๋ยเคมีและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในยางพารา การใช้สารทดแทนใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในพืชผัก การเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน ข้าว ไม้ผล พืชไร่ สับปะรด พืชต่างระดับเพื่อเพิ่มรายได้และเพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่ และการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีเป็นต้น 4)การดำรงชีพพอเพียง พบว่าเกษตรกรมีความสามารถในการดำรงชีพให้พอเพียงเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากปี 2550 โดยด้านที่เพิ่มขึ้นคือ ความมีภูมิคุ้มกันด้านทุนในการดำรงชีพ เพิ่มขึ้นจากระดับปานกลางเป็นระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆคงที่ ได้แก่ ความพอประมาณคงที่อยู่ในระดับปานกลาง ความมีเหตุผลคงที่อยู่ในระดับมาก ภูมิคุ้มกันจากผลกระทบคงที่อยู่ในระดับปานกลาง และความพอเพียงรวมคงที่อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพอเพียง มี 10 ตัวแปร คือ มีการเพิ่มทุนในการดำรงชีพโดยรวม มีความสามารถในการเป็นวิทยากร การมีคุณธรรมความเพียร มีต้นทุนมนุษย์ มีภูมิคุ้มกันจากบริบทความอ่อนแอ ไม่นั่นนอน มีการเปิดรับข่าวสาร การให้เงินช่วยเหลือสังคม/สาธารณะ มีต้นทุนการเงิน มีต้นทุนกายภาพ และการมีความสุขจากทุกด้าน ส่วนกระบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดผลต่อการพัฒนาต้นแบบเด่นชัดคือการจัดเวทีวิจัยสัญจรที่บ้านเกษตรกรหมุนเวียนกันไปเดือนละ 1 ครั้ง ผลการจัดเวทีวิจัยทำให้เกิดแรงจูงใจและแรงผลักดันในการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และทำการปรับปรุงการผลิตพืช มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาการปลูกพืชแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการใช้ชีวิตชุมชนชนบท การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกัน ร่วมการสร้างอัตลักษณ์ และอื่นๆ

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรต้นแบบ ระบบการปลูกพืช

¹ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตร พัทลุง ² สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 8 จังหวัดสงขลา กรมวิชาการเกษตร

บทนำ

ปัจจุบันเกษตรกรรายย่อยได้ประสบปัญหาในการดำรงชีวิตมากมายเนื่องจากได้รับผลกระทบจากภาวะการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ และระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ส่งผลให้ค่าครองชีพและการใช้จ่ายภาคเกษตรกรรมสูงขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ อากาศ และสารเคมี ส่งผลให้การผลิตพืชมีผลผลิตต่ำ รวมทั้งวิกฤตทางสังคมและภูมิปัญญาที่ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไป

สำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานผลการวิเคราะห์ครัวเรือนเกษตรกรและหนี้สินพบว่า การเปลี่ยนแปลงรอบ 10 ปี (ปี 2536 - 2546) ประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.5 ในขณะที่เนื้อที่ถือครองทำการเกษตรลดลงร้อยละ 5.3 หนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรมีเพิ่มขึ้น จากปี 2536 ร้อยละ 97.3 หรือเฉลี่ย 68,767 บาท สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551) รายงานภาวะความยากจนปี 2550 พบว่า ครัวเรือนที่มีสัดส่วนคนจนอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ครัวเรือนที่มีเฉพาะเด็กกับผู้สูงอายุและผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว ผู้ที่ประกอบอาชีพอยู่ในภาคเกษตร ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินน้อยกว่า 20 ไร่ หนี้สินของครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่กู้ยืมเพื่อใช้ในการทำการเกษตรและใช้จ่ายอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน ข้อเสนอแนะแนวทางดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนที่สำคัญ คือ ส่งเสริมให้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต ควบคู่ไปกับการให้ความรู้หรือปัญญาจากภาคีการพัฒนาต่างๆ รวมทั้งมีการปลูกฝังแนวคิดการพึ่งตนเองการพึ่งพากันและกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพิ่มบทบาทชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นกลไกหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นมากขึ้น ในระดับชุมชนควรมีบัญชีรายชื่อครัวเรือนยากจน/คนจนของชุมชนรายปี และปรับปรุงเป็นประจำทุกปี และควรมีการประเมินประสิทธิผลของมาตรการต่างๆ

รัฐบาลได้น้อมนำพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นนโยบายสำหรับแก้ไขทางให้รอดพ้นให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยโครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้นำแนวคิดมาเผยแพร่ภายใต้ประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ การเรียนรู้หลักปรัชญา การนำมาประยุกต์ใช้ และการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย ซึ่งพระราชดำริที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่มากมายทั้งในส่วนของปรัชญาและหลักการปฏิบัตินั้น จำเป็นจะต้องนำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างต้นแบบการประยุกต์ใช้และการหาแนวทางการปฏิบัติให้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางภูมิสังคมของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของเกษตรกรต่อไป

วิธีการศึกษา

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบด้านการผลิตพืชผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตนิเวศน์เกษตรต่างๆ ของพื้นที่จังหวัดพัทลุง 11 ต้นแบบ พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตพืชที่เหมาะสมกับภูมิสังคมที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นของครัวเรือนเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยประกอบด้วย การวิจัยเชิงสำรวจ การศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาการดำรงชีพ และการจัดทำแปลงทดสอบและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตพืชในพื้นที่เกษตรกร โดยผสมผสานกรอบแนวความคิดต่างๆ ดังนี้

การประชุมวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 5: พลังงานทดแทนและความมั่นคงทางอาหารเพื่อมนุษยชาติ

1. การทำความเข้าใจและการพัฒนาการดำรงชีพของเกษตรกร ใช้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นแนวความคิดหลัก ผสมผสานแนวความคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods)

2. การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตพืช ใช้แนวความคิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแนวความคิดหลัก ผสมผสานแนวความคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice) และเกษตรอินทรีย์

3. กระบวนการพัฒนาและกระบวนการขับเคลื่อน โดยผสมผสานแนวความคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดเวทีวิจัยสัญจรครัวเรือนต้นแบบ การวิจัยเชิงระบบ (Systems approach) การวิจัยเชิงพื้นที่ (Area Base Research : ABC) ประชาพิจัย (People Research and Development : PR&D) การสร้างวาทกรรม (Discourse) อัตลักษณ์ (Identity) การเชื่อมโยงภายนอก การเผยแพร่ข่าวสาร และจัดทำแปลงปลูกพืช

ตัวแปรชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมี 16 กลุ่มตัวชีวิต ได้แก่ ตัวแปรด้านภาวะผลกระทบและความเสียหาย มี 3 กลุ่มตัวชีวิต คือ ผลกระทบทันทีทันใด ภาวะแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการ ด้านภูมิคุ้มกันจากการสร้างทุนมี 5 กลุ่มตัวชีวิต คือ ทุนกายภาพ ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม ด้านความมีเหตุมีผลมี 2 กลุ่มตัวชีวิต คือ หัวใจพอเพียง การดำรงชีพพอเพียง ด้านความพอประมาณมี 6 กลุ่มตัวชีวิต คือ รายได้รายจ่าย ความมั่นคงทางอาหาร ทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นอยู่ สุขุมฉะฉาน และการลดผลกระทบ

สรุปผลการศึกษา

จำแนกเกษตรกรครัวเรือนต้นแบบเป็น 11 ต้นแบบ ตัวแทนระบบเกษตรจังหวัดพัทลุง ได้แก่ ระบบยางพารา พืชไร่ ระบบยางพารา ข้าว พืชไร่ ระบบยางพารา ไม้ผล ระบบยางพารา ผัก ไม้ผล ระบบข้าว พืชผัก ระบบข้าว ไม้ผล ผัก ระบบข้าว พืชไร่ ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่มข้าว พืชผัก ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่มข้าว ไม้ผล ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่ม ยางพารา ข้าว และ ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ดอน ยางพารา ข้าว ไม้ผล (ตารางที่1) ผลการศึกษาครัวเรือน และพัฒนาครัวเรือนเกษตรกรต้นแบบการปลูกพืช จากปี2550-2551 ปรากฏดังนี้

1. **ผลการพัฒนา “หัวใจพอเพียง”** พัฒนาสร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึก และความเป็นต้นแบบในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินชีวิต ซึ่งพบว่าทำให้เกิดผลดังนี้ คือ

1.1 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านความรู้ ความเข้าใจ ในการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้มีการผลิตเพื่อให้พอเพียงด้านอาหาร ลดต้นทุนและสร้างรายได้ไปใช้ตอบสนองความต้องการด้านอื่นๆ ตลอดจนเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้าน และรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน

1.2 มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการใช้ชีวิตสังคมชนบท เช่น ความเป็นเพื่อนพ้อง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านอาหาร พันธุ์พืช มีการช่วยเหลือ ลงแรงและช่วยแก้ปัญหาให้เพื่อนสมาชิก การร่วมกันวิเคราะห์ ความเสี่ยง ได้เพิ่มทักษะความสามารถในการเป็นวิทยากร และการฝึกการพูดในเวที

1.3 เกิดการพัฒนา ปรับปรุง และขยายการผลิตพืช ซึ่งเกิดขึ้นจากผลการได้เชื่อมโยงแลกเปลี่ยน การตระหนักตัวตนต้นแบบ และถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างกัน เช่น การปรับปรุงดิน การวางแผนปลูกพืชผสมผสาน การป้องกันโรคแมลง การลดต้นทุน การสาธิตการทำปุ๋ยหมัก

2. ผลการพัฒนารูปแบบการปลูกพืช “ 7 กลุ่มพืชผสมผสานพอเพียง” พบว่าเกษตรกรปลูกพืช 7-40 ชนิด/ครัวเรือน หรือเฉลี่ย 22.8 ชนิด/ครัวเรือน มีการปลูกพืชรายได้ 3.2 ชนิด พืชอาหาร 9 ชนิด พืชสมุนไพรเพื่อสุขภาพ 6.8 ชนิด พืชสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช 1.5 ชนิด พืชอาหารสัตว์ 0.4 ชนิด พืชอนุรักษ์ดินและน้ำ 0.5 ชนิด ไม้ใช้สอยและอนุรักษ์พันธุ์กรรม 1.4 ชนิด (ตารางที่ 2)

3. การพัฒนา “ภูมิปัญญาวิถีพอเพียง” พัฒนาระบบการทางความคิดในการใช้เหตุผล และความสามารถในการสร้างภูมิปัญญาใหม่ โดยกระบวนการทำวิจัยที่ให้เกษตรกรทำการวิจัยด้วยตนเอง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมด้านต่างๆ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาผสมผสานกับวิชาการที่ได้จากการวิจัย ตัวอย่าง เช่น การทำสวนยางแบบลดต้นทุนและฟื้นฟูสภาพดิน พบว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 2-3 กก./ต้น มีแนวโน้มที่จะลดและทดแทนปุ๋ยเคมีในอนาคต การใช้กับดักกาวเหนียวแทนสารเคมีกำจัดแมลงในมะละ พบว่าทำให้ดักจับแมลงวันทองได้ถึง 2,538 ตัว ในพื้นที่ประมาณครึ่งไร่ ผลผลิตเสียหายลดลงจากร้อยละ 35 เหลือ ร้อยละ 3.4 รายได้สุทธิ เพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 247 การพัฒนาภูมิปัญญาด้านอื่นๆ เช่น การปลูกไม้ผลเพื่อเพิ่มผลผลิต และไม้ผลอินทรีย์ มันเทศ ข้าวโพดหวานเพื่อลดต้นทุน และเพิ่มผลผลิต สับปะรดเพื่อป้องกันโรคเหี่ยว และเพิ่มผลผลิตรุ่นต่อพืชต่างระดับเพื่อเพิ่มรายได้ และเพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่ ข้าวเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต และการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี

4. การพัฒนา “การดำรงชีพพอเพียง” จากการประเมินตัวชี้วัดระดับความพอเพียงพบว่าเกษตรกรมีความสามารถในการดำรงชีพให้พอเพียงเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากปี 2550 โดยด้านที่เพิ่มขึ้นคือ ความมีภูมิคุ้มกันด้านทุนในการดำรงชีพเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลางเป็นระดับมาก ส่วนด้านความพอประมาณคงที่อยู่ในระดับปานกลาง ความมีเหตุผลคงที่อยู่ในระดับมาก ภูมิคุ้มกันจากผลกระทบคงที่อยู่ในระดับปานกลาง และความพอเพียงรวมคงที่อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ผลกระทบที่มีต่อการดำรงชีพ พบว่าผลกระทบต่างๆได้ทำความเสียหายแก่เกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง โดยความเสียหายที่เกษตรกรได้รับมากที่สุดมาจากภาวะแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ซึ่งมาจากราคาปุ๋ย สารเคมี และราคาสินค้าอุปโภคสูงขึ้น ผลการพัฒนาเพื่อลดผลกระทบพบว่าทำให้ลดความเสียหาย จากปัญหาสุขภาพ ศัตรูพืช/สัตว์ ระบาดรุนแรง การว่างงาน ราคาสินค้าอุปโภคสูงขึ้น ราคาปุ๋ย หรือสารเคมีสูงขึ้น โครงการส่งเสริมการเกษตร และการพัฒนาเมืองและเศรษฐกิจแบบแข่งขัน

4.2 การสร้างทุนเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันในการดำรงชีพ พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีทุนในการดำรงชีพอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยผลการพัฒนาสามารถทำให้เกษตรกรเพิ่มทุนจากระดับปานกลางเป็นระดับมาก และด้านที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด คือทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ส่วนด้านทุนอื่นๆ ที่พัฒนาเพิ่มในระดับมากเช่นกันคือ การอนุรักษ์ศัตรูธรรมชาติ ความสะดวกในการขนส่งผลผลิต ความถี่การเปิดรับข่าวสารการเกษตร และจำหน่ายผลผลิตได้ราคาดี

4.3 ความมีเหตุผล พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีคะแนนด้านความมีเหตุผลในระดับมาก โดยการพัฒนาทำให้ตัวชี้วัดหลายตัวเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อย คือ ไม่มีผลผลิตที่อาจมีสารพิษตกค้าง มีการตรวจสอบติดตามระมัดระวังในระหว่างการทำงาน ก่อนเริ่มทำงานมีการค้นคว้าหาความรู้ ทำการผลิตได้ตามแผนที่วางไว้ มีการปรึกษาหารือร่วมกับผู้อื่น มีการประเมินผลได้ผลเสียก่อนทำงาน และดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การประชุมวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 5: พลังงานทดแทนและความมั่นคงทางอาหารเพื่อมนุษยชาติ

4.4 ความพอประมาณ พบว่าครัวเรือนเกษตรกร มีความพอประมาณเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความสุขในชีวิตที่เกษตรกรมีอยู่ในระดับมากเกือบทุกรายการตัวชี้วัด ยกเว้นความพอใจในเศรษฐกิจระดับชาติ รัฐบาล นักการเมือง และสังคมเมือง ที่ทำให้เกษตรกรมีความสุขน้อยลงอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ และการเป็นอยู่ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านอื่นๆที่พัฒนาเพิ่มขึ้นเป็นระดับมากคือการไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ความพอเพียงของน้ำทำเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ของดิน ด้านรายได้ พบว่าลดลงจากปี 2550 คือ 176,869 บาท เป็น 130,723 บาทในปี 2551 รายจ่ายลดลงจาก 122,991 บาท เป็น 107,989 บาท รายได้เหนือรายจ่าย ลดลงจาก 53,878 บาท เป็น 22,733 บาท และปริมาณอาหารบริโภคลดลงจาก 1,145 กก. เป็น 1,083 กก. (ตารางที่3)

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนความพอเพียงโดยการประเมินตนเองของเกษตรกรพบว่า สามารถเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้คือ ระบบยาง ไม้ผล ผัก ระบบข้าว ผัก ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่มข้าว พืชผัก ระบบยาง พืชไร่ ระบบยาง ข้าว พืชไร่ ระบบข้าว ไม้ผล ผัก ระบบยาง ไม้ผล ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่มข้าว ไม้ผล ระบบทฤษฎีใหม่พื้นที่ดอนยางพารา ข้าว ไม้ผล ระบบข้าว พืชไร่ และทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่มยางพารา ข้าว ไม้ผล

4.5 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพอเพียงของครัวเรือนเกษตรกร พบตัวแปร 10 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความพอเพียง หมายถึงหากเกษตรกรมีคุณลักษณะเหล่านี้สูงก็จะให้มีความพอเพียงสูงขึ้นตาม ดังนี้คือ มีการเพิ่มทุนในการดำรงชีพ มีความสามารถในการเป็นวิทยากร การมีคุณธรรม ความเพียร อดทน สติปัญญา มีต้นทุนมนุษย์ มีภูมิคุ้มกันจากบริบทความอ่อนแอ ไม่แน่นอน มีการเปิดรับข่าวสาร มีการให้เงินช่วยเหลือสังคม/สาธารณะ มีต้นทุนการเงิน ต้นทุนกายภาพ และการมีความสุขจากทุกๆ ด้าน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบด้านการผลิตพืชผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดพัทลุง 11 ต้นแบบ สรุปผลดังนี้

1. ด้านกระบวนการเคลื่อนไหว พบว่ารูปแบบที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง ที่ได้ผลเกิดจากจัดเวทีวิจัยสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไร่นาเกษตรกรหมุนเวียนเดือนละ 1 ครอบครัวยุคผสมผสานกับการใช้รูปแบบอื่นๆในการขับเคลื่อน เช่นการใช้ "วาทกรรมความพอเพียง" การสร้างอัตลักษณ์ตัวตนต้นแบบ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางสื่อ และการได้ศึกษาปฏิบัติจริงในเรื่องที่เป็นความต้องการในไร่นาของตนเอง

2. ด้านการพัฒนาความเป็นต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าเกษตรกรมีต้นตัวในความเป็นตัวตน สนใจที่จะทำการถ่ายทอดความคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และวิธีการปลูกพืชให้กับบุคคลอื่นเพิ่มขึ้น เกษตรกรให้ความสำคัญเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นสำคัญในลำดับต้นๆ คือความพออยู่พอกิน การลดต้นทุน การทำให้เหลือขาย รายได้เมื่อหักรายจ่ายต้องไม่มีหนี้สิน ปลูกพืชแล้วเพื่อนบ้านพลอยได้ประโยชน์ และทำไปเรียนรู้ไป

3. ด้านการพัฒนารูปแบบการปลูกพืชเพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง พบว่าจำเป็นต้องพัฒนาการปลูกพืชผสมผสานให้เพียงพอกับความต้องการ โดยกลุ่มที่เกษตรกรให้ความสนใจมาก จะเป็นกลุ่ม รายได้ พืชอาหาร พืชสมุนไพรเพื่อสุขภาพ พืชสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช กลุ่มพืชที่มีการปลูกน้อยคือ พืชอาหารสัตว์ พืชอนุรักษ์ดินและน้ำ พืชใช้สอย และพืชอนุรักษ์พันธุกรรม ทั้งนี้จะต้องดำเนินการการพัฒนาภูมิปัญญา หรือเทคโนโลยีการผลิตควบคู่กันไปเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งประเด็นที่สนใจมากได้แก่ การลดต้นทุนปุ๋ยเคมี การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน การใช้สารทดแทนสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การเพิ่มผลผลิต ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้

การประชุมวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 5: พลังงานทดแทนและความมั่นคงทางอาหารเพื่อมนุษยชาติ

4. ด้านการวัดความพอเพียง พบว่า ด้านที่มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นจากเดิมคือ การสร้างทุนในการดำรงชีพ เพื่อเพิ่มความมีภูมิคุ้มกัน ส่วนด้านความมีเหตุผลอยู่ในระดับคงที่ และด้านความพอประมาณ กับด้านภูมิคุ้มกันจากผลกระทบยังพัฒนาได้อยู่ในระดับต่ำที่สุดของกลุ่ม ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพอเพียงที่จะต้องทำการพัฒนาให้เพิ่มขึ้น คือการเพิ่มทุนในการดำรงชีพโดยรวม ความสามารถในการเป็นวิทยากร การมีคุณธรรมความเพียร เพิ่มต้นทุนมนุษย์ ภูมิคุ้มกันจากบริบทความอ่อนแอ ไม่แน่นอน การเปิดรับข่าวสาร การให้เงินช่วยเหลือสังคม/สาธารณะ ต้นทุนการเงิน ต้นทุนกายภาพ และการมีความสุขมวลรวมจากทุกๆ ด้าน (ภาพที่ 1)

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ .2551.การประเมินความยากจนปี 2550. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

http://poverty.nesdb.go.th/poverty_new/doc/NESDB/wachat_25511013011103.pdf

(10 กุมภาพันธ์ 2552)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **หนี้สินครัวเรือนเกษตร**. [ระบบออนไลน์].

แหล่งที่มา http://service.nso.go.th/nso/r.jsp?f=file_upload/88.pdf (10 กุมภาพันธ์ 2552)

ตารางที่ 1 ระบบเกษตรกรรม และ แนวทางการพัฒนาการปลูกพืชของเกษตรกรต้นแบบ

ประเภทระบบเกษตร	ระบบการปลูกพืช	เป้าหมายต้นแบบ	กลยุทธ์/แผนการพัฒนา
ยางพารา พืชไร่	ยางพารา 30 ไร่	-พืชสมุนไพรร	เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ดิน
	สับปะรด 17 ไร่	-สับปะรด	-สมุนไพรร ครอบรวมและถ้ายทอด
	ไม้ผล 0.5 ไร่	-ยางพารา	-ยางพารา การปุ๋ยอินทรีย์
	สมุนไพรร พืชสวนครัว		-สับปะรด เพิ่มผลผลิต
ยางพารา ไม้ผล	ยางพารา 9 ไร่	-ไม้ผลอินทรีย์	พัฒนาการผลิตไม้ผลอินทรีย์
	ไม้ผล 7.2 ไร่	-ยางพารา	-มังคุด ลองกอง ทุเรียน
	ผักกูด 1 ไร่		การใช้ปุ๋ย/สารอินทรีย์
	พืชสวนครัว		-ยางพารา การใช้ปุ๋ยอินทรีย์
ยางพารา ผัก ไม้ผล	ยางพารา 12 ไร่	-พืชต่างระดับ	เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่
	พืชแซมยาง 14.5 ไร่	ในสวนยางพารา และบริเวณบ้าน	-พืชต่างระดับในสวนยาง
	ไม้ผล 4 ไร่		-พืชต่างระดับบริเวณบ้าน
	พืชสวนครัว	-เกษตรผสมผสาน	-พืชผสมผสานกับปลา

การประชุมวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 5: พลังงานทดแทนและความมั่นคงทางอาหารเพื่อมนุษยชาติ

ตารางที่ 1 ระบบเกษตรกรรม และแนวทางการพัฒนาการปลูกพืชของเกษตรกรต้นแบบ (ต่อ)

ประเภทระบบเกษตร	ระบบการปลูกพืช	เป้าหมายต้นแบบ	กลยุทธ์/แผนการพัฒนา
ข้าว พืชผัก	ข้าว 20 ไร่ พืชผัก 20 ไร่ พืชสวนครัว	- ผักปลอดสารพิษ	การป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน -พืชผัก การป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมีกำจัดแมลง
ยางพารา ข้าว พืชไร่	ยางพารา 8 ไร่ ข้าว 11 ไร่ ข้าวโพดหวาน 1.7 ไร่ ไม้ผล 0.5 ไร่	-เกษตรผสมผสาน -พืชผักสวนครัว -พืชอาหารสัตว์	พัฒนาลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ -พืชสวนครัว ลดรายจ่าย -ยางพารา ลดต้นทุนปุ๋ยเคมี -ข้าว เพิ่มผลผลิต -ข้าวโพดหวาน เพิ่มผลผลิต -พืชอาหารสัตว์ เพิ่มผลผลิต
ข้าว ไม้ผล ผัก	ข้าว 5.5 ไร่ ไม้ผล 2 ไร่ ข้าวโพด 2.3 ไร่ พืชผัก พืชสวนครัว	-เกษตรผสมผสาน	พัฒนาลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ -ไม้ผล เพิ่มผลผลิต -พืชผัก เพิ่มรายได้ -ข้าว เพิ่มผลผลิต
ข้าว พืชไร่	ข้าว 10 ไร่ ข้าวโพด มันเทศ แตงโม 5 ไร่	-เกษตรผสมผสาน	พัฒนาลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ -ไม้ผล เพิ่มผลผลิต -พืชผัก เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย -ข้าว เพิ่มผลผลิต -พืชไร่ เพิ่มผลผลิต
ทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่ม ข้าว พืชผัก	ข้าว 10 ไร่ ไม้ผล 2 ไร่ พืชผัก 2 ไร่ พืชสวนครัว	-ผักปลอดสารพิษ -สารทดแทนสารเคมี กำจัดศัตรูพืช -เกษตรผสมผสาน	พัฒนาการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี -พืชผัก สารทดแทนฯ -ไม้ผล เพิ่มผลผลิต

การประชุมวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 5: พลังงานทดแทนและความมั่นคงทางอาหารเพื่อมนุษยชาติ

ตารางที่ 1 ระบบเกษตรกรรม และแนวทางการพัฒนาการปลูกพืชของเกษตรกรต้นแบบ (ต่อ)

ประเภทระบบเกษตร	ระบบการปลูกพืช	เป้าหมายต้นแบบ	กลยุทธ์/แผนการพัฒนา
ทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่ม ข้าว ไม้ผล	ข้าว 10.5 ไร่	-การใช้สารอินทรีย์ ทดแทนสารเคมี	พัฒนาการปรับปรุงดิน
	ยางพารา 6 ไร่	-การปรับปรุงดิน	-การใช้ปุ๋ยอินทรีย์
	ร่องสวนไม้ผล 5 ไร่	-เกษตรผสมผสาน	-การใช้สารสกัดป้องกันกำจัด ศัตรูพืช
	พืชผัก 3 ไร่ พืชสวนครัว		-ไม้ผล เพิ่มผลผลิต รายได้
ทฤษฎีใหม่พื้นที่ลุ่ม ยางพารา ข้าว	ข้าว 14.5 ไร่	-เกษตรผสมผสาน	เพิ่มผลผลิต ลดรายจ่ายและเพิ่ม รายได้
	ยางพารา 9 ไร่	-การปลูกไผ่หวาน	-ไผ่ พืชผัก ไม้ผล เพิ่มรายได้
	ร่องสวนไม้ผล 1 ไร่ พืชผัก 1 ไร่	-การเพิ่มรายได้ใน สวนยาง	-ยาง เพิ่มรายได้
	พืชสวนครัว		
ทฤษฎีใหม่พื้นที่ดอน ยางพารา ข้าว ไม้ผล	ยางพารา 12 ไร่	-เกษตรผสมผสาน	เพิ่มผลผลิต ลดรายจ่ายและเพิ่ม รายได้
	ข้าว 2 ไร่		-ยาง ไม้ผล เพิ่มผลผลิต
	ร่องสวนไม้ผล 4 ไร่		-ผัก เพิ่มรายได้
	พืชสวนครัว		-พืชผสมผสานการเลี้ยงปลา

ตารางที่ 2 ชนิดพืช ที่ปลูกผสมผสานเพื่อความพอเพียง ในครัวเรือนเกษตรกรต้นแบบ จังหวัดพัทลุง ปี 2551

กลุ่มพืช	พื้นที่ดอน	พื้นที่ลุ่ม	ทฤษฎีใหม่	ทฤษฎีใหม่
	ยางพาราเป็นพืชหลัก	ข้าวเป็นพืชหลัก	พื้นที่ข้าวเป็นหลัก	พื้นที่ยางพาราเป็นหลัก
พืชรายได้	ยางพารา 8 -30 ไร่ มังคุด ลองกอง ข้าว สับปะรด ผักกูด ข้าวโพดหวาน	ข้าว 5-20 ไร่ พืชผัก ไม้ผล มันเทศ แตงโม	ข้าว 10 ไร่ ไม้ผล ผัก ยางพารา	ยางพารา 9-12 ไร่ ข้าว ไม้ผล ผัก หมาก

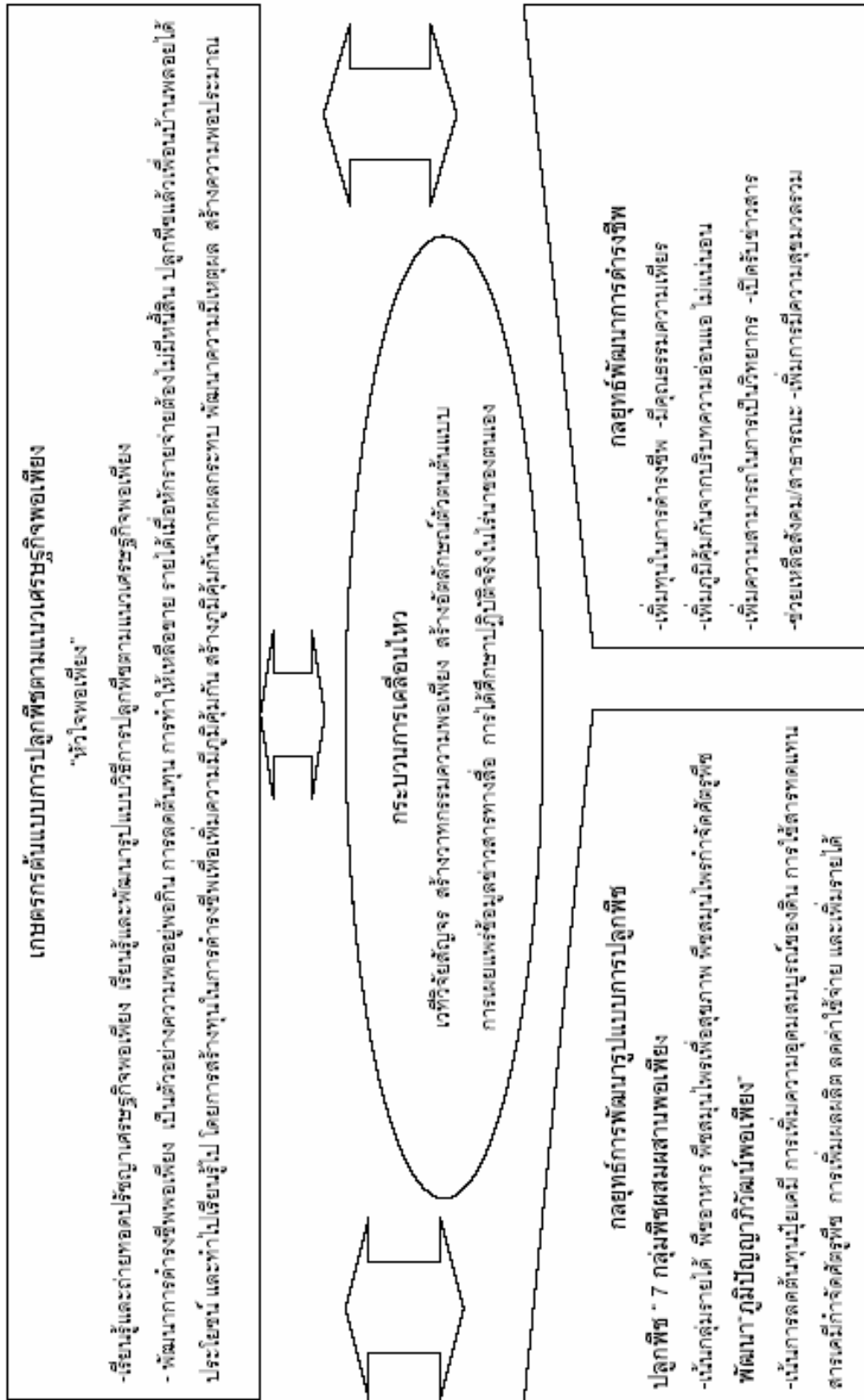
การประชุมวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 5: พลังงานทดแทนและความมั่นคงทางอาหารเพื่อมนุษยชาติ

ตารางที่ 2 ชนิดพืช ที่ปลูกผสมผสานเพื่อความพอเพียง ในครัวเรือนเกษตรกรต้นแบบ จังหวัดพัทลุง ปี 2551 (ต่อ)

กลุ่มพืช	พื้นที่ดอน	พื้นที่ลุ่ม	ทฤษฎีใหม่	ทฤษฎีใหม่
	ยางพาราเป็นพืชหลัก	ข้าวเป็นพืชหลัก	พื้นที่ข้าวเป็นหลัก	พื้นที่ยางพาราเป็นหลัก
พืชอาหาร	มะนาว ฝรั่ง ใฝ่หวาน ตะไคร้ สะตอ พริก มะกรูด กัลฉวย มะม่วง มะละกอ คะน้า มะเขือ ข่า ขมิ้น มัน ลำปะหลัง บวบ ถั่วฝักยาว ผักกาด เขียวกวางตุ้ง ผักนึ่ง ผักชีฝรั่ง ผักหวาน มะเฟือง มะพร้าว กระเทียม ชะอม ตามัด ไหระพา กระ เพรา ยี่ห่วย มะนาว แก้วมังกร ผักเหียง ถั่วพู	มะละกอ ขี้เหล็ก หวาน ข่า ถั่วลิสง ผักน้ำ ผักกูด ผัก โสมจีน ตำลึง บวบก มะเขือ ถั่วฝักยาว ผักกาดขาว มะนาว มะระ มะม่วง พืชผัก อื่นๆ	พริก มะเขือ แตงกวา ถั่ว พริกไทย มะนาว ส้มจุก ผักหวาน ชะอม	ผักหวาน มะนาว ผักกูด แก้วมังกร ถั่วฝักยาว บอน กัลฉวย พริก คะน้า ผักนึ่ง ผักกาดขาว มะเขือ บวบ ขมิ้น หอม ผักกาดเขียวกวางตุ้ง แตงไทย พักเขี้ยว
สมุนไพร	เบาหวาน สาวชะตุง โสมจีน ว่านพญางู ฟ้าทะลายโจร บอระเพ็ด ดีปลีเชือก กระชายดำ ขมิ้นขาว ขมิ้นชัน ขี้เหล็กหวาน เจตมูลเพลิง บานเย็น เปราะดำ เปราะขาว ม้า กระเทียม กำลั้งหนูมาน หนุ่ยปักกิ่ง พริ้วไฟ รวงจืด ว่านหางจระเข้ ว่านชัก มดลูก ว่านตะขาบ ข่าบานไม่รู้โรย ย่านาง หัวไพร ขมิ้น พิมเสนต้น แปะ ตำตึง เทวดาห้าทิศ มะระขี้นก ขมิ้น อ้อย ข่าเล็ก กระเทียม	หนุ่ยปักกิ่ง หนูมานปักไข่ ขี้เหล็กหวาน ม้ากระเทียม ต้นเบาหวาน มะระขี้นก บานไม่รู้โรย ว่านหางช้าง	ว่านหางจระเข้ ขมิ้นขาว มะกรูด	แปะตำตึง พัก กระชาย ดำ กระชายขาว ว่าน ชักมดลูก ดีปลีเชือก ทุเรียนเทศ น้อยหน่า สามชอก หนุ่ยปักกิ่ง เบาหวาน เพชรสังฆาต มะแวงเครือ ชิงแห้ง ขี้เหล็ก ขมิ้น ข่าเล็ก ข่า ใหญ่ พลุ แก้ว มะกรูด
สมุนไพร กำจัด ศัตรูพืช	ทุเรียนเทศ สะเดา ข่า ตะไคร้หอม หางไหล พาหมี	ตะไคร้หอม ข่า	ตะไคร้หอม หางไหลแดง	ตะไคร้หอม ทุเรียนเทศ น้อยหน่า สามชอก
อาหาร สัตว์	หญ้าขน		หญ้าขน	หญ้าขน
อนุรักษ์ ดินน้ำ	แฝก	แฝก	แฝก	แฝก
ไม้ใช้สอย อนุรักษ์	สะเดา ใฝ่ จำปา	สะเดา	สะเดา กระถินเทพา	สะเดา ยูคาลิปตัส กระถินเทพา

ตารางที่ 3 ระดับคะแนนตัวแปรกลุ่มตัวชี้วัดต่างๆ

ตัวชี้วัด	ปี2550			ปี2551		
	Mean	S.D	ระดับ	Mean	S.D	ระดับ
ผลกระทบ						
ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด	3.32	0.97	ปานกลาง	3.70	1.05	น้อย
ผลกระทบจากภาวะแนวโน้ม	2.84	1.09	ปานกลาง	3.51	1.12	ปานกลาง
การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างฯ	3.80	1.45	น้อย	3.73	1.29	น้อย
เฉลี่ย	3.32	1.17	ปานกลาง	3.65	1.15	ปานกลาง
ทุนที่เป็นภูมิคุ้มกันในการดำรงชีพ						
ทุนมนุษย์	3.48	1.15	ปานกลาง	3.98	1.15	มาก
ทุนสังคม	3.56	1.12	ปานกลาง	4.22	0.79	มาก
ทุนการเงิน	2.80	0.97	ปานกลาง	3.27	1.07	ปานกลาง
ทุนกายภาพ	2.91	1.26	ปานกลาง	3.64	1.21	ปานกลาง
ทุนธรรมชาติ	3.45	1.18	ปานกลาง	3.67	1.17	ปานกลาง
เฉลี่ย	3.24	1.136	ปานกลาง	3.76	1.08	มาก
ความมีเหตุมีผล						
การวางแผน	3.75	0.76	มาก	3.75	0.67	มาก
ระหว่างปฏิบัติงาน	3.66	0.93	ปานกลาง	3.80	0.65	มาก
ผลการดำเนินงาน	4.36	0.80	มาก	4.18	0.99	มาก
ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	4.00	1.10	มาก	3.82	0.87	มาก
เฉลี่ย	3.85	0.86	มาก	3.85	0.74	มาก
ความพอประมาณ						
ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ	2.57	1.05	ปานกลาง	2.85	0.99	ปานกลาง
การเป็นอยู่	2.48	0.69	ปานกลาง	2.71	0.53	ปานกลาง
ความสุข	4.07	0.92	มาก	4.14	0.72	มาก
เฉลี่ย	3.04	0.89	ปานกลาง	3.23	0.75	ปานกลาง
ความพอเพียงรวม						
ความพอประมาณ	3.04	0.89	ปานกลาง	3.23	0.75	ปานกลาง
ความมีเหตุผล	3.85	0.86	มาก	3.85	0.74	มาก
ความมีภูมิคุ้มกันจากทุน	3.24	1.14	ปานกลาง	3.76	1.08	มาก
ความมีภูมิคุ้มกันจากผลกระทบ	3.32	1.17	ปานกลาง	3.65	1.15	ปานกลาง
เฉลี่ย	3.36	1.01	ปานกลาง	3.62	0.93	ปานกลาง

ภาพที่ 11 กระบวนการพัฒนาคลังเรือนต้นแบบการปลูกพืชตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่จังหวัดพัทลุง

การสร้างองค์ความรู้ทางสังคม คน โขง: วิถีชีวิตและการเรียนรู้ของประมงพื้นบ้านแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม

กัลยา มิขะมา และ ยศ บริสุทธิ์

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาในวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านแม่น้ำโขงจังหวัดนครพนม ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชาวประมงที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงแม่น้ำโขง กระบวนการศึกษาเริ่มจากการสำรวจพื้นที่ลวงมองตามเขตจังหวัดนครพนม กำหนดกรอบแนวคิดและจุดพื้นที่ศึกษา ซึ่งรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ชาวประมง ผู้รู้ และนักวิชาการประมงข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ผลการศึกษาลวงมอง 5 ลวง พบว่า ประมงพื้นบ้านแม่น้ำโขงในพื้นที่ศึกษามีทั้งที่ทำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ด้านพิธีกรรมที่ยังคงเหลือคือ “การเลี้ยงลวง” รูปแบบการทำประมงในลวงมองมีทั้งการทำแบบเฉพาะไทยและการร่วมกันระหว่างไทย-ลาว ลักษณะการจัดการลวงมองใช้รูปแบบการจัดคิวตามลำดับคนที่ไปถึงลวงมอง ด้านกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างความรู้ทางสังคมมี 3 ประเด็นหลัก คือ 1) วิธีการหาปลา มีกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของหมู่ชาวประมงทั้งภายในลวงและระหว่างลวง ตลอดจนการเรียนรู้จากธรรมชาติโดยการสังเกต การสังขมประสบการณ์ตามช่วงเวลาหรือฤดูกาลการหาปลา และการสังเกตจากจำนวนและชนิดปลาที่จับได้ในแต่ละช่วงเวลา 2) เครื่องมือหาปลา มีพัฒนาการมาตลอดเพื่อให้สามารถจับปลาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการประยุกต์ใช้เครื่องมือหาปลาจากทะเลมาปรับใช้ในแม่น้ำโขง 3) การขายปลา การบริโภคและการแปรรูป การขายปลาเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือนและระหว่างชาวประมงด้วยกัน รวมถึงการผูกสัมพันธ์กับแม่ค้าปลาในตลาด ซึ่งความเข้าใจโลกไถ่ด้านการตลาดและความสามารถในการจัดการ หรือปรับระบบตลาดให้เหมาะสมเป็นเรื่องที่ชาวประมงเรียนรู้ได้ค่อนข้างยาก อย่างไรก็ตามชาวประมงได้นำปลาที่ขายยากหรือขายได้ราคาถูกโดยเฉพาะปลาเล็กมาแปรรูปเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย ซึ่งวิธีการหาปลา เครื่องมือหาปลา และการขายและการแปรรูปปลา ต่างมีความสัมพันธ์กันกล่าวคือวิธีการหาปลาแต่ละชนิดทั้งตามความต้องการของตลาดหรือความต้องการนำไปการบริโภคเอง มีผลต่อการเลือกใช้ชนิดของเครื่องมือหาปลาเพื่อจับตามชนิดปลาที่ตนต้องการ

คำสำคัญ: การสร้างองค์ความรู้ทางสังคม วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน แม่น้ำโขง นครพนม

¹ มหาวิทยาลัยนครพนม จังหวัดนครพนม 48000 (Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom 48000 Thailand)